

Pap János április 28-án Vácon kelt levelében arról ír, hogy értesült a contumatióba érkezésükről. Amint végez Peszkár — írja —, minél hamarabb feljöjjenek, „mivel sok kárunk és hátramaradásunk lesz a boltban, Fehérváron, mivel még nem vagyunk békességben”. A pusztára 100 arany előpénzt adott, hogy esztendőre kezükhöz vegyék, mivel mások is fel akarták venni, de „mi nem engettük”. Mennél hamarabb igyekezzenek feljönni az asszonyokkal minden hátramaradás nélkül, hogy kárt ne valljunk, mivel odavész az élő pénzünk, azonkívül az egész esztendőig való árendát is elvesztyük minden bizonnyal, mivel Contractust is csináltunk, hogy aki megmácsolná 150 aranyakat fog fizetni.¹

Pap János nem meri feltárni a valót, hogy közben anyagi csődbe jutott. Pesten bizonyos zsidók 600 Ft-ot kölcsönöztek neki, annak megfizetésével szorongatták. Félve a szegyénytől és áristomtól, kölcsönkér Hajdoni Panjet árvái tutorától. Közben magát bankrottra tette, vagyis csődöt jelentett. A kölcsönzők árúját legfoglalták. Így amikor Peszkár hatodmagával, családosul szintén megérkezik Vácra, Pap nem teljesíthette ígretét, Theodor Pelekynnek sem adta meg a 100 aranyat, csak a fuvarosokat fizette ki: a megalkudott 100 forintot és eleséget adott 60 forintot.

Peszkar tehát Pap János csődje miatt nem kapott pusztát, sem juhokat, teheneket. Így panasolja kárát: „sőt pedígen, mivel adós volt a felesége és lánya tartását, kölcsönadott pénzem is kiszabadulásukért, nekem egy pénzt sem fizetett, illy nagy Istentelenséget és csalárdságot rajtam és cselédeimmel vett végbe.” Koldushoz hasonló lett az idegen országban: Pap János csalárdsága miatt kénytelen volt Vácról Fehérvárra költözni, de ott sem volt senki kezese, így semmivel nem kereskedhetett. „Pap János miatt mintegy 8000 ft Törökországban lévő kész gazdaságomból kipusztítottam és itten élesemet nem kereshettem: aki miatt más emberséges emberek és jó akaróim mind egy Isten nevében magamat cselédeimmel együtt táplálnak.” A szöktetéssel járó kiadásait felsorolja, s azt állítja, hogy a pusztabérleten kívül, amit nem kapott meg, a négy éven keresztül elszenvedett idővesztéséért miatt Pap ígért neki 825 Ft-ot, azonkívül felesége és lánya kiszabadításáért 1200 Ft-ot. A felsoroltakon kívül mészáros mesterségének öt évi szüneteltetése miatt évi 600 Ft-ot kér, az elhagyott házáért és az ígért pusztáért 4000 Ft-ot követel.

Több megkérdezett tanú szerint 1000—1500 forintba került feleségeik kihozatala. Mancsuga Demeter szentendrei görög kereskedő felesége kiszabadítására 700 Rft-ot elköltött. Szerinte „egyéb kereskedők 1000 ft-nál hol többet is elköltöttek. Két személy kiszabadításának pedig minden kérdés nélkül a költsége megtérítések, a fáradsága pedig illendőképpen megjutalmaztassék”.

Peszkar ugyan nagyon felértékelte a házat, mert az egyik tanú szerint az csak földbe rakott alacsony kőház volt. Pap János is összeírta a szöktetéssel kapcsolatos kiadásait, közel 1400 Ft-ot, de ezek között felszámol olyanokat, melyek nem függtek azzal össze. Így amikor Peszkár Magyarországon tartózkodott, három fertály esztendeig lovasat költött reá 148 Ft-ot. A másoknak küldött ajándékokat is ezen kiadások közé sorolta.

Mindketten egymásra lícitáltak. Peszkár 1774-ben 9904 fr. követelést nyújtott be az úriszéknél. Hogy végül mennyiben egyeztek meg, nem nyomoztuk végig. Egymás iránti követelésük jellemző példája annak, mennyire nem ismertek kíméletet, ha fizetésről volt szó. Természetesen nem adhatunk hitelt Peszkár azon állításának, hogy négy évig nem volt keresete, amíg a szöktetéssel foglalkozott. Talált ő magának elfoglaltságot Ocserdában is egy esztendeig, ha nem a mészároságban, hát keresett más jövedelmet. Pap Jánosné eladta egy malmukat Moskopolban, annak árával sem számolt el — férje állítása szerint. Közel sem érte tehát olyan veszteség, mint amit szeretett volna megvenni a váci kereskedőn. Minél nagyobb összeget követelt, annál inkább számíthatott annak részbeni megkapására. Pap János csődbe jutása is gyanús, talán így akart megszabadulni az ígért fizetéstől. Más váci görög hasonló csődje anyagi előnnyel végződött. Görög göröggel állt szemben, ezt az Úriszék tudta s úgy ítélkezett.¹

Jakus Lajos

Mennyibe került egy lovas nemzetőr felszerelése Hajdúszoboszlón 1848-ban?

A forrásként szolgáló családi napló az 1970-es évek végén került a helyi múzeum gyűjteményébe.¹ A Kiss János által vezetett 270 oldalas, 20 x 24 cm nagyságú, kissé megkopott, keménypapír kötésű füzet 1833—1850 közötti évekből származó feljegyzéseket tartalmaz. Igen sok hasznos adatot közöl a talajművelés, a szántóföldi növénytermesztés, az állattenyésztés (pásztorokodás) köréből. A közvetlen élmény frissességével informál az időjárási változásokról, és sokoldalú betekintést nyújt az akkori életviszonyokba (értékesítési formák, árak alakulása, hétköznapi események, emberi-családi kapcsolatok, az „élettartás” módja stb.) is. A dokumentum gazdaságtörténeti és néprajzi szempontból egyaránt figyelmet érdemel, mert következetesen és gondosan rögzített adataiból egy módos hajdúági gazda tipikusnak tekinthető szemlélete tárul az érdeklődő elé.

¹Pest Megyei Levéltár váci osztály. Váci püspöki gazdasági Levéltár Úriszéki iratok 1774.

A több ágú, igen kiterjedt Kiss család fő fészke ugyan Hajdúszoboszló volt, de sokan éltek közülük Hajdúböszörményben és Debrecenben is. A familia valószínűleg a Bocskai-féle hajdútelepítés során kerülhetett ide, s Geönczy József feltételezése szerint az „első hajdú-lakosok” között szerepelt a XVII. századi Szoboszlón.² Dávid Zoltán a név korábbi elterjedtségét hangsúlyozza, de szerinte is „joggal lehetnek hajdú leszármazottak”.³ A család nevét fel is tüntették a Hajdúkerület 1702. és 1720. évi összeírásában.⁴

Kiss János az 1848-as vagyoni összeírás szerint 140 katasztrális hold földön gazdálkodott, tehát Fogthúy János 300 holdas, Czeglédy István 205, Czeglédy Sámuel 198 holdas gazdákkal együtt a város leggazdagabb birtokosai közé tartozott. A családi gazdaság vezetése mellett a helyi politikai irányításban is részt vett.⁵ Az 1840-es években volt szenátor, közbirtokossági elnök, főgondnok, presbiter, mindenek előtt városi hadnagy, főhadnagy. Befolyására utal, hogy az 1848. évi XXVIII. tc. alapján a májusban lebonyolított helyi tisztújításon — jelentős szavazattöbbséggel — ismét Kiss Jánosra bízták a város irányítását. A hadnagy a közgyűléssel és a városi tanáccsal együtt intézte a közigazgatást, sőt a kisebb peres ügyekben is döntött. Szerepét tovább erősítette, hogy az 1848 nyarán felállított „honvédelmi választmány” élére került, s e szervnek mindenki engedelmséggel tartozott. 1849. január 25-én Kossuth Lajos az ő címére írta a várost népfelkelésre buzdító levelét, amelyet nyomtatásban először a Független Hajdúság című helyi lap közölt a század elején. Az eddigi kutatásokból jól tudjuk, hogy Kiss János, Teleky László, Oláh Jakab és sokan mások segítettek a nemzetőrök toborzását, de Fogthúy János alkaptány és hívei inkább akadályozni igyekeztek, ellenállást fejtettek ki.

A nemzetőrállítás különböző problémáiról a családi napló 1848. október 10-i bejegyzésében a következőket olvashatjuk:

„Ezen csikót vettem azért, hogy János fiam mint önkéntes lovas nemzetőr fog rajta menni több lovas önkéntes nemzetőr társával most minél előbb a baza és az egész Magyar Nemzet jelenlegi viszonyai közt a haza védelmére Komlói Lajos Örnagy vezérlete alatt. Az indulás még mostéppen bizonytalan ugyan, de egy 8^{ad} nap alatt úgy hiszem megtörténend. Fő Kapitány Úr a kör levelében Arad felé rendelte az indulást a Marjásitól hozzá érkezett tudósítás folytán — de mint Komlói Örnagy Úr mondja — alkalmasint Pest felé fognak indulni — különben a Minisztériumtól várják a rendelést — hova már indulni akarása a Hajdú kerületi lovas nemzetőrségnek föl terjesztett.

	Ezüst forint	kr
A nevezett általam vett 4 éves csikó ára	125	—
A kupecz cselédjének adtam borraivalót kérvén . . .	—	20
A lóhoz a mostan rendelt német zablát és trenzlis száj kötőféket csináltattam sárga csatokkal — együtt véve a készítése ára . . .	6	—
Farmatringot készítettem . . .	1	12
A régi szügyvellőre János fiamnak rezet készítettem és egy kevéssel rövidítettem . . .	—	24
Puska tokot készítettem a végére rézzel . . .	3	—
A nyeregre tartozó patkótáskát . . .	—	30
A régi lekötőre összeszorító pakoló szíjjat	—	30
A nyereg két kápájára egy-egy csatot szárnyaúra pakoló szíjjat	—	32
Két új abrakos tarisznya szíjjazása . . .	—	40
Patrontást paffang koronával készítettem	3	—
Egy pár patkót a patkó tartóba vettem 40 patkószeggel . . . kötelet készítettem	—	14 2/5
Két szőr tarisznya . . .	—	12
Négy az az két pár új patkó a hátsó lóra	—	16 4/5
Két pár ló patkó felverés	—	19 1/5
A nyereg pokrócz alá izzasztót vettem	—	14 2/5
. . . nyereg bunda, montli zsák s egyéb pakk takarására kicsiny lévén kitöldattam és olyan formára készítettem mint a katonaké — jelesen a nyeregbőrt külön a Czafrangját új veres posztóval külön a nyereg bőr toldására vettem egy fekete bőrt	1	36
Vettem hozzá egy rőf veres posztót	—	12
A posztó szélre két rőf nemzeti sinört	—	25 1/5
Montli zsáknak vettem egy rőf veres posztót	—	48
Montli zsák bellésnek vettem két rőf vásznat	—	30
János fiamnak vettem egy fehér szűrt	6	—
Béllésnek az elejére egy fertály fain veres posztót	—	18

¹Bocskai István Múzeum Adattára (Hajdúszoboszló) 85—77. (a továbbiakban BIMA)

²Geönczy József: A szoboszlói első hajdú-lakosok. Kézirat BIMA 1134-81.

³Dávid Zoltán: Hajdúszoboszló npesedéstörténete. Hajdúszoboszló monográfiája (Szerk. Dankó Imre. Hajdúszoboszló, 1974. 222. old.)

⁴Herpaly Gábor: Nemes családok Hajdú vármegyében (Debrecen, 1926. 165—166. old.)

⁵Papp Imre: Hajdúszoboszló politikai viszonyai a polgári átalakulás korában (1848—1872). Hajdúszoboszló monográfiája, 1974. 302. old.

Béllésnek alá két rőf veres flanert	1	52
A szűr összekapcsolhatására szűrszijjat csináltattam		
Kozma Ferencsel		24
A szűrt elébb hogy ki ne bomoljon megvarrattam . . .		
Oláh Mihály volt katona szabóval	3	—
János fiannak egy lajbit vettem	3	—
János fiannak egy kalapot sinórral	2	—
János fiannak egy kis bádóg tükör	—	44/5
János fiannak egy újjas télilajbi	3	12
János fiannak egy kesztyű kötött	—	262/5
János fiannak egy kis zsebbeli fűsű	—	13/5
János fiannak két zsebbeli keszkenőt vett az édesanyja	—	24
János fiannak vakaró . . . kefe	—	322/5
János fiannak a szűr béllésére posztót vettem négy rőföt	3	12
János fiannak a nyereg bunda kitódásához új posztót Tűri Urral hoztattam 1 1/2 rőföt	2	42"

Az október 22-i bejegyzés: „András fiam hozzám be jöven hogy már Ó is nem marad el János testvérjétől s több most közelebb azaz október 24-én indulandó lovas nemzetőr barátjaitól — kik a Miniszterialis rendelet értelmében magokat fél évre ajánlották fel a haza védelmére — hanem Ó is el kíván lóval menni — amennyibe még eddig mindig úgy állott —, hogy ő mint gyalog úgy kíván menni — most már ezen szándékáról le tesz — csak hogy őtet is ha lehetne bocsássák el olly módon mint János testvérjét —, amennyire illy rövid idő alatt lehetne András fiamat is. Szinte úgy mint János már ezelőtt is több izbe szállítván föl arra — hogy bár Ó mindig úgy állott és mint gyalog önkéntes nemzetőr —, de azért mindenkinek szabad tetszése lévén s akarattján állván az hogy ha lóval mint lovas akar menni — meg engedődik sőt a tehetősebbeknek illik is — Ó is szinte az én reám való tekintetből s az én és az Ó birtokjaikat egybe számítva — magam sem látván igazságosnak —, hogy az én fiam gyalog vagy legalább oly helyet szolgáljanak, hol kevesebbe kerülne elő állások, de különösen is ha birtokom mennyiségét el mellőzöm is őseimtől öröklött természeti hajlandóságom szinte kényszerítvén arra, hogy a midőn a haza veszélyben forog én abba nem kevesebb hanem nagyobb részben — hanem éppen a legnagyobbba is de az elsőbkek előtt vegyek részt András fiannak is szinte meg ígérém hogy a mennyire illy rövid idő alatt tehetem igyekszem mindennel őtet szinte ellátni mint János testvérjét — ennél fogva az ő részére is ezen alább írt vásárlásokat tettem.” (Az előbbihez lényegében hasonló felsorolás következik. A Debrecenben vásárolt 6 éves fekete ló ára 80 ezüst forint volt.)

A mindkét fiát nemzetőrnek küldő Kiss János idézett szavaiból kitűnik, hogy politikai és erkölcsi szempontból egyaránt hivatása magaslatán állt, és vállalta a birtokával járó anyagi áldozatokat is. Egy nemzetőr kiállítás költsége — mint láttuk — kb. 110—170 forint volt, s ez akkor jelentős teher lehetett.⁶ Összehasonlításként a naplóból vett néhány korabeli ár:

egy köből tengeri	6 v. forint
egy köből búza	7 v. forint 20 kr.
egy pár zszima	6 v. forint
egy bunda (hozott juh bőrből)	5 v. forint
egy ökör	92 v. forint
egy mázsa gyapjú	42 p. forint
egy mázsa só	16 p. forint 42 kr.

Egyéb tényezők mellett minden bizonnyal a tetemes költségek is akadályozták a nemzetőrség toborzását, bár a lovas szolgálatot a városban méltóbbnak találták a hajdú erényekhez. Szembetűnő a vásárolt és készített felszerelési eszközök és használati tárgyak viszonylag nagy száma, mely az alapos felkészítésre vall. Jellemzőnek tekinthetjük a lovak debreceni megvásárlását. Debrecen kereskedelmének, nagy országos vásáraitnak vonzása a napló egyéb feljegyzéséből is kitűnik. A kisebb felszerelési tárgyak elkészítésénél itteni mestereket is találunk, hiszen a reformkorban éppen a közös céh megjelenése jelzi a helyi ipar némi erősödését. Erre utal egyik helytörténészünk azon megállapítása is, miszerint 1848-ban a „ . . . a honvédelmi választmány elnöke a nemzetőrség részére helybeli mesterembereknél foksokat, szuronyokat rendelt meg, illetőleg készítetett.”⁷

Dr. Juhász Imre

⁶Egy-egy nemzetőr felszerelése, így kiállításának költsége, szinte egyedi eset, s nyilván vidékenként is nagyon változott. Így a hajdúszoboszlói Kiss János költségeit is sajátos esetnek kell tekintenünk, melyből nem lehet általánosítani (Szerk.).

⁷Geoncz József: Közviszonyok Hajdúszoboszlón 1848-ban, Kézirat, BIMA 1873-85.